

VU Research Portal

The archipelago of difference

Sysling, F.H.

2013

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Sysling, F. H. (2013). *The archipelago of difference: Physical anthropology in the Netherlands East Indies, ca. 1890-1960*. De auteur.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting

Dit proefschrift is een geschiedenis van de koloniale fysische antropologie in Nederland en Nederlands-Indië, van de late negentiende eeuw tot de jaren 1960. Het analyseert de manier waarop fysisch antropologen de menselijke diversiteit in de Indonesische archipel probeerden te doorgronden en hoe hun werk verweven was met de Nederlandse koloniale aanwezigheid in de regio.

Wat waren de verwachtingen en antropologische vragen die hen naar de archipel brachten en hoe beïnvloedde de tijd die zij in de kolonie doorbrachten hun ideeën? In hoeverre bracht het nieuwe positivistische geloof van antropologen in kwantificeerbare kennis en data in de vorm van getallen hen tot nieuwe inzichten over de raciale samenstelling van de regio? Door de focus op de dagelijkse praktijk van de wetenschappers in plaats van de intellectuele resultaten van de antropologie laat dit proefschrift zien hoe antropologen worstelden met de mogelijkheden maar vooral ook moeilijkheden van metingen en met de presentatie van hun resultaten.

Voor Nederlandse antropologen was Indië een proefterrein waar de nieuw antropologische technieken uitgeprobeerd konden worden, maar meestal bleek dat ook deze nieuwe methoden ontoereikend waren om de lokale variëteit in te vatten. Dit proefschrift concludeert dat antropologen nooit uitgingen van hun metingen alleen. Als vervolg en als reactie op hun metingen baseerden ze zich ook op hun ‘antropologische blik’, een manier van kijken gebaseerd op hun medische achtergrond en hun ervaring in Indië. Deze manier van kennis genereren kan niet los kan worden gezien van de drager en zijn ontmoeting met zijn studieobjecten, de inheemse bewoners van Indië.

Het feit dat de lichamen van de bewoners van Indië niet zo kwantificeerbaar waren als gedacht en dat antropologen nauwelijks verder gingen dan het recyclen van de dagelijkse intuïties over raciale verschillen zorgde ervoor dat het direct nut van antropologische kennis voor de koloniale overheid beperkt was. Antropologen versterkten koloniale categorieën van verschil, zoals die tussen oost en west, binnenlanden en kust en tussen de ene bevolkingsgroep en de ander maar ze hielden zich echter niet erg bezig het definiëren van het verschil tussen de blanke kolonisator en de inheemse Aziaat. In plaats daarvan richtten zij zich op het categoriseren van verschillende ‘lagen’ van migrerende rassen en op de interne variëteit in de archipel.

Dat betekent niet dat het werk van fysisch antropologen niet op allerlei manieren met de Nederlandse koloniale aanwezigheid verbonden was. Die verbindingen zijn dan ook een tweede focus van dit proefschrift. De dagelijkse praktijk van de antropologie, het verzamelen van schedels bijvoorbeeld, had direct te maken met de koloniale staat en (soms) geweld tegenover de gekoloniseerden.

De hoofdpersonen van deze studie zijn een aantal fysisch antropologen die geïnteresseerd en gespecialiseerd waren in Nederlands-Indië en hun onderzoeksobjecten waarover we veel minder weten. Tot nu toe is weinig bekend over deze groep onderzoekers, deels omdat er nauwelijks full-time antropologen waren en deels omdat hun werk niet er bekend of invloedrijk was en niet tot grote wetenschappelijke doorbraken leidde. Daarnaast was het huidige Indonesië het speelveld voor deze antropologen, waardoor ze buiten boot vielen als het om onderzoek over Nederland en de Nederlandse identiteit ging. Antropologen hebben een grote hoeveelheid menselijke resten, tabellen en lijsten achtergelaten maar weinig leesbare boeken en het historische materiaal, brieven, aantekeningen, foto's en films, is verspreid over verschillende instituten en archieven. Dit materiaal is de basis voor dit werk.

Dit proefschrift is verdeeld in twee samenhangende delen. De eerste helft bestudeert de verschillende methoden van fysisch antropologen om objectieve informatie te vergaren. Zij verzamelden menselijke resten, maten levende mensen in Indië en maakten foto's en gipsmaskers. Het tweede deel zet de analyse van de discipline voort door de aandacht te richten op antropologische vragen en de manieren waarop individuele antropologen die beantwoordden terwijl ze werden gevormd door hun ervaringen in het veld en de ontmoetingen die ze hadden met locals. Hoofdstuk een bedt dit proefschrift in in discussies over kolonialisme, antropologie en ras. Daarnaast introduceert het de groep antropologen, hun verenigingen en werkplekken als achtergrond voor de volgende hoofdstukken.

Hoofdstuk twee bestudeert de collectie menselijke resten uit Nederlands Indië. Menselijke resten en vooral schedels waren de kroonjuwelen van de antropologie en bevestigden de status van antropologie als een serieuze wetenschap met kwantitatieve aanpak. Dit hoofdstuk volgt de routes die menselijke resten volgden vanuit de kolonie naar Nederlandse musea en benadrukt de koloniale infrastructuur waarin zij bewogen. Het hoofdstuk laat zien hoe menselijke resten werden verzameld dankzij de militaire, medische aanwezigheid van de Nederlanders (en andere Europeanen) en hoe dat deels gebaseerd was op

koloniaal geweld en de Nederlandse pogingen koppensnellen uit te roeien. Daarnaast laat het zien hoe schedels ook via toevallige wegen in antropologische verzamelingen terecht kwamen. Als dat betekende dat achtergrondkennis over hun afkomst verloren was gegaan, verloren ze daarmee ook hun nut voor antropologen.

Het derde hoofdstuk analyseert de ontmoetingen tussen de inwoners van Indië en de Nederlandse antropologen in de meetsessies die antropologen organiseerden. Deze metingen werden zowel gedaan bij groepen mensen die volgens de antropologen puur waren en in afgelegen gebieden woonden als in de disciplinerende structuren van de staat: ziekenhuizen en gevangenissen. In het geval van het eerste was er een proces van onderhandeling, overtuiging of pressie nodig voordat antropologen de Javanen, Papua's of Minangkabauers in kwestie konden meten. Het geval van een antropoloog wiens antropologisch project werd stopgezet, deels door de kritiek op zijn meetethiek laat zien hoe antropologen en de staat niet per se op een lijn stonden.

Hoofdstuk vier richt zich op visuele data, foto's en gipsmaskers en hun nut voor het maken van antropologische kennis. Deze technieken werden als objectief verwelkomd maar hoe precies werden zij geacht kennis over rassen te genereren? Antropologen namen de objectiviteit van foto's en gipsmaskers voor waar aan, maar dit hoofdstuk laat zien dat er drie manieren waren waarop antropologen foto's en gipsmaskers inzetten: ze waren objecten om te meten, ze werden gebruikt als archetypische voorbeelden en ze werden gepubliceerd in grotere series om de blik van de kijker te trainen.

De tweede helft van het proefschrift volgt individuele antropologen en hun onderzoeksvragen, om te begrijpen waarom zij naar bepaalde regio's vertrokken en welke strategieën zij toepasten om die regio's te begrijpen. Hoofdstuk vijf volgt het ontstaan en de constructie van het idee dat Nederlands Indië bestond uit twee delen, met een 'Papua-negroïde' ras in het oostelijke deel en een Maleis ras in het westen. Vanaf het moment dat Alfred Wallace de Wallace-lijn aandroeg, die de flora en fauna van het oosten en die van het westen van elkaar scheidt, begonnen antropologen zich af te vragen of een dergelijke lijn ook voor mensen getrokken kon worden. Dit hoofdstuk volgt het onderzoek van Herman ten Kate en anderen in de Timor archipel, deel van die mogelijke grens tussen Papuase en Maleise regio's. Het bleek moeilijker dan gedacht een duidelijke lijn voor menselijke 'rassen' te trekken maar dit onderscheid bleef een van de belangrijkste bij het indelen van de mensen van de archipel.

Hoofdstuk zes volgt de Nederlandse antropoloog J.P. Kleiweg de Zwaan op zijn reizen door Nederlands Indie en terug naar Amsterdam waar hij het departement fysische antropologie aan het *Koloniaal Instituut* ging leiden. Dit hoofdstuk analyseert hoe Kleiweg de Zwaan zijn ideeën over de raciale samenstelling van Nederlands Indie construeerde. Hij reisde eerst in de jaren 1900 naar centraal Sumatra en het eiland Nias en in 1939 nogmaals naar Bali en Lombok voor onderzoek. Dit hoofdstuk beargumenteert dat Kleiweg (en zijn collega's) het idee van een diversiteit van rassen in de archipel creëerden en recycleden.

Hoofdstuk zeven gaat over het werk van de antropoloog Hendrik Bijlmer, een student van Kleiweg de Zwaan, die verschillende expedities naar de binnenlanden van Nieuw Guinea organiseerden in de jaren 1920 en 1930. Hij werd gefascineerd door een mogelijk onderscheid tussen de mensen in het bergland en die aan de kust van het eiland en dit hoofdstuk analyseert zijn veranderende ideeën, de invloed van zijn ontmoetingen met lokale Amungme en Moni groepen en zijn wetenschappelijke output in foto's, films, populaire en wetenschappelijke teksten. Bijlmer was zo bezorgd over de toekomst van de bergbewoners die hij had bestudeerd, dat hij een voorstel initieerde om hen te beschermen in een reservaat, een voorbeeld van de manier waarop antropologen de rol van natuurbeschermers konden aannemen.

De conclusie verbindt deze hoofdstukken en benadrukt hoe de praktijken van de koloniale fysische antropologie de ongelijke ontmoetingen in Indie laten zien tussen wetenschapper en onderzoeksobject. Antropologen poogden orde te scheppen met zowel hun kwantitatieve methoden als hun medisch-antropologische blik, maar dit proefschrift laat ook de epistemologische onrust zien die zich aandeed zodra antropologen op een specifieke plek aankwamen, waar rigide raciale grenzen verdwenen en slechts een variëteit aan verschillende types te zien was. Samen creëerden deze antropologen een imaginaire archipel van intern verschil, waarin de grenzen echter meteen ondermijnd werden zodra antropologen zich concentreerden op specifieke plekken.